

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д-юн Цветана Каменова, Институт за държавата и
правото при Българската академия на науките**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна
степен „**доктор**”

в област на висше образование 3.6. Социални, стопански и правни
науки

специалност „Международно право и международни отношения”

Автор: Вероника Гошева Стоилова

Тема: „Доктрината за хуманитарната интервенция в
съвременната политическа действителност”

Научен ръководител: Проф. Д-р Милан Миланов, ЮЗУ, Правно-
исторически факултет

1. Общо описание на представените материали

Със заповед №526 от 27.02.2015 г. на ректора на ЮЗУ проф. д.н. Иван Мирчев на основание чл. 9 от ЗРАСРБ, чл. 30 ал. 3 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, чл. 4 ал. 3 от Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ „Неофит Рилски” и решение на ФС на Правно – историческия факултет (Протокол № 24 от 26.02.2015 г.) съм определена за член на научно жури за защита на дисертационния труд на Вероника Гошева Стоилова, докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Международно право и международни отношения при Правно-историческия факултет за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 3.6. Социални, стопански и правни науки.

Представеният Вероника Гошева Стоилова комплект материали на хартиен носител включва следните документи:

- автобиография в европейски формат;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;

Докторантката е приложила 3 броя статии.

2. Кратки биографични данни за докторантката

Докторантката допълнително по мое искане представи информация за професионалното си развитие Тя е завършила бакалавърска степен по “Международни отношения” през 2007 г. През 2009 г. е завършила магистратура по същата специалност. След завършване на висшето си образование и успешно издържан конкурс, през октомври 2007 г. е започнала работа като главен специалист в Европейския документационен център към Правно-историческия факултет. През 2009 г. е назначена като специалист-проекти в отдел „Научни проекти” на Югозападния университет „Неофит Рилски”-Благоевград. През периода 2008 – 2010 г. е определена за представител на Югозападния университет „Неофит Рилски”-Благоевград по въпросите на Болонския процес. След успешно издържан конкурс, от октомври 2010 г. започва работа като редовен асистент към катедрата по „Международно право и международни отношения” в Правно-историческия факултет.

Участвала е в разработването на редица проекти по национални и международни програми. Член е на научните колективи на седем научно-изследователски проекта, два от които по програма за Европейско териториално сътрудничество „Гърция – България 2007-

2013”.

Член е на редакционната колегия на списание “Международна политика”, издание на Правно-историческия факултет на ЮЗУ “Неофит Рилски”.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Проблемът за хуманитарната интервенция е малко изследван в българската литература по международно право и международни отношения. В началото на 21 век този проблем става все по-актуален с оглед на предизвикателствата на претенции на държави към други държави във връзка с нарушаване на правата на човека.

Както отбелязва дисертантката „актуалността на темата се обуславя още от наличието на ограничен брой задълбочени самостоятелни изследвания, поставящи акцент върху определянето и ролята на доктрината за хуманитарната интервенция ...” – с. 5

Ясно е определено в увода че обект на изследването е хуманитарната интервенция като елемент на съвременната международна политика. Отбелязва се, че в международните отношения няма единен подход при изясняването му.

Целта на изследването е да се определи същността на хуманитарната интервенция в съвременните условия, нейното значение и особеностите, свързани с нейното прилагане в системата на международните отношения. С оглед на поставената цел, задачите на дисертационния труд са следните:

- Да се определи методологията за анализа на хуманитарната интервенция ;
- Да бъдат разгледани историческите прецеденти на

- хуманитарната интервенция в международните отношения;
- Да бъдат идентифицирани политическите аспекти при прилагането на хуманитарни интервенции, вкл. Начините и формите, до които се прибегва;
 - Да бъде анализарана правната рамка, свързана с осъществяването на хуманитарни интервенции;
 - Да се определи значението на хуманитарната интервенция за демократизацията на международните отношения;
 - Да бъдат разгледани новите заплахи за международния мир и сигурност в контекста на доктрината за хуманитарната интервенция;
 - Да се формулират ясни изводи, определящи по-широкия обхват на изследвания въпрос като водещ международен проблем, който изисква общи действия и подход за своето решение и по-нататъшно устойчиво регулиране – с. 8.

Задача на рецензента на този труд е да определи доколко задачите, които си е поставила авторката на изследването, са реализирани в представения труд.

4. Познаване на проблема

Запознаването с дисертационния труд убеждава читателя, че авторът познава много добре разглеждания проблем. Както ще бъде посочено по-долу в рецензията, показана е много добра информираност относно най-значителните случаи на хуманитарна интервенция.

5. Методика на изследването

Избраната методика на изследване позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. Използвани са различни научно-изследователски и методологически подходи, които са необходими поради широкообхватния характер на разглеждания проблем: историческо-хронологичен, логическо-аналитичен, индуктивен, дедуктивен, системен, структурно-функционален, сравнителен подход и т.н.

Споделям констатацията на докторантката за това, че могат да бъдат разграничени някои основни фактори, които оказват влияние върху определянето на ролята и мястото на хуманитарната интервенция в системата на международните отношения. Те са:

- геополитическата ситуация в света;
- националните интереси на държавите и техните действия при изпълнението на актуалните цели и задачи на външната им политика;
- действащото международно право;
- процесът на хуманизиране на международните отношения.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

В структурно отношение трудът се състои от увод, три глави и заключение. Дисертацията е в обем от 212 страници, научният апарат обхваща 273 бележки под линия. Библиографичната справка за използваната литература съдържа 208 заглавия на кирилица и латиница. Изследвани са документи и трудове на автори на български, руски и английски езици.

Глава първа е озаглавена „Хуманитарната интервенция като явление и предмет на анализ”. Тя е най-голяма по обем (с. 15 – с. 118)

и включва три параграфа. На първо място е изследвано възникването и развитието на доктрината за хуманитарната интервенция. Известно е, че „бащата” на международното право, холандския юрист и философ Хуго Гроций е авторът на тази доктрина и я излага за първи път през 1625 г. в своя труд „За правото на войната и мира”. Обаче изложението в тази глава започва не с доктрината на Хуго Гроций, а ствърдението на швейцарския юрист Емер де Вател, който през 18 век заявява, че „всяка чужда сила има право да помага на потиснатите народи, които под различна форма търсят нейната помощ”. Тезата на Хуго Гроций е по-различна. Интересна и вярна е констатацията на авторката за това, че в епохата на Студената война, при наличието на блоково разделение в света, всяка от свръх силите се е намесвала само в рамките на съответния блок – Чехословакия, Унгария, Гренада, Панама). Извън собствения блок (политически, военен, икономически), обаче, господсташе принципът на ненамеса. Възможността за намеса, според авторката, идва едва през 90-те години на ХХ век, след известната реч на американския президент Буш за „новия световен ред”. Правото за намеса със сила намира място в резолюцията, приета през 2005 г. от ОС на ООН относно отговорността за защита, която е отправна точка за колективни действия в случаите на престъпления и заплахи срещу гражданно население. Споделям констатацията за това, че в основата на отговорността за защита стои задължението на международната общност колективно да брани гражданното население от посегателства. Отговорността за защита се отнася до четири специфични категории престъпления, а именно геноцид, престъпления срещу човечеството, етническо прочистване и военни престъпления. Резолюция 1674 (2006 г.) е приета от СС на ООН).

Интерес буди изложението относно съдържанието на понятията „намеса” и „интервенция”. Отбелязва се, че интервенцията има специфични характеристики и се отличава с предприемането както на

принудителни, така и на непринудителни мерки срещу конкретна държава без нейното съгласие. Изяснява се значението на интервенцията в контекста на Устава на ООН, като се отбелязва разнообразната намеса от страна на ООН която обхваща Ирак, Босна, Сомалия, Хаити, Косово, Източен Тимур.

За първи път в българската литература се изследва невъоръжената хуманитарна намеса, изразяваща се във формата на различни санкции. Международните икономически и политически санкции под формата на различни видове ембарго са широко разпространение в края на 20 и началото на 21 век. Те са наказателна контрамярка срещу възприемани като незаконни действия независимо дали са криминални, като напр. предполагаеми актове на агресия или са считани за неизпълнение на международни задължения. В дисертацията са посочени примери на едностранни и колективни санкции, получили подкрепа от страна на ООН – с. 36 - 40. Обърнато е внимание на т.нар. „интелигентни” санкции като алтернатива на икономическите санкции – забрани, насочени към ограничаване на възможностите напр. за пътуване на елита на конкретна страна или снабдяването на този елит с луксозни стоки (Северна Корея напр.). Според дисертантката международното наказателно преследване също може да бъде разглеждано като форма на невъоръжена намеса – в този смисъл тя споменава дейността на международните наказателни съдилища, както и противоречията относно прилагането на принципа на универсалната юрисдикция. Приносен момент в разглеждания труд е ясното формулиране на конкретни въпроси в рамките на дебата за правото на хуманитарната интервенция – с. 49.

Вторият параграф на глава първа си поставя амбициозната цел да изясни позицията на съвременното международно право към хуманитарната интервенция. Отбелязва се, че разпадането на биполярната система на международните отношения предизвика

експлозия от противоречия и международни проблеми. Налице са нови предизвикателства – международен тероризъм, разпространение на оръжия за масово унищожение дестабилизация на политическата ситуация. Правилно се констатираа, че след 1994 г дефинирането на понятието „международна сигурност” включва правата и свободите на личността, тяхното гарантиране от държавите и обществото. Това е т.нар. „хуманизиране” на международните отношения. Определено буди интерес разграничението, което е направено в труда между позицията на САЩ по въпросите на хуманитарната интервенция и по-различния подход към решаване на проблема за постигане на международна контрол върху спъзването на правата на човека, като е възприет в рамките на Европейския съюз. В тази част на труда са анализирани становищата на българските автори Евгени Александров и Милан Миланов, на голям брой автори, публикували на английски език, разглеждащи развитието на доктрината за хуманитарната интервенция (Вж. Бел. 95 на с. 61 от труда).

Компетентно се разискват от авторката два въпроса, които имат голямо значение, а именно: какви са условията, при които участниците в международните отношения имат право да се намесват във въоръжен конфликт и кой трябва да поеме ръководството на военната операция. Цитирани са автори, които смятат, че Уставът на ООН допуска употребата на сила в случаите на:

- защита на своите граждани в чужбина;
- борбата с тероризма;
- защита на населението от масови и жестоки нарушения на правата на човека от страна на правителството на съответната държава.

Изложени са и възгледи на някои авторитетни изследователи, според които хуманитарната интервенция е необходима и оправдана от

морална и международно плавна гледна точка в случаи на масови нарушения на правата на човека., дори когато не е получено разрешение от СС на ООН. (Тук трябва да отбележа, че при съществуващото право на вето на постоянните членки на СС все по-трудно и немислимо е постигането на консенсус в рамките на този орган на ООН).

Определен принос в доктрината в нашата страна има изложението в дисертацията, което е озаглавено „Типология на въоръжените хуманитарни интервенции в периода след Студената война (това е периода след 1990 г.) То обхваща около 50 страници от труда (с. 69 – 118). Въз основа на отлично познаване на литературата и на фактологията относно хуманитарните интервенции в различни държави и на различни континенти авторката представя своето изследване и своите изводи. А именно: последното десетилетие на 20 век приключва така, както е започнало – с мултинационални коалиции, които извършват интервенции с изключително висока интензивност. Десетилетието се характеризира с две други форми на намеса – санкциите и международните наказателни производства Според дисертантката последните събития в Украйна и в Ирак вещаят нова ера за международната сигурност. Доктрината за хуманитарната интервенция постепенно се трансформира. Сега, според авторката, „основните рискове за сигурността в света все по-често произтичат от негодуванието на общества или групи, които се чувстват отчуждени или изоставени от набирация популярност либерален ред” – с. 117.

В глава втора на дисертацията са разгледани предпоставките за възникване на въоръжената хуманитарна интервенция. Авторката поставя ударение върху международноправните аспекти при осъществяването ѝ и върху съществуващите ограничения за въоръжената хуманитарна интервенция: суверенитет, ненамеса, забрана за употреба на сила. Споделям извода, направен в глава втора

за това, че суверенитетът е историческа категория, която подлежи на промяна. По отношение на суверенитета като основен принцип на международното право консенсусът през последните десетилетия е силно нарушен. Или, както пише известният естонски професор Рейн Мюллерсон „Суверенитетът е свещена крава, която, обаче, мляко не дава”. Прагматичният подход към категориите суверенитет и ненамеса е характерен за началото на 21 век. Правото на употреба на сила е ограничено от нормите на Устава на ООН. Но бездействието в случаи на хуманитарни кризи също е морално укоримо? Къде трябва да се търси баланса в съвременните международни отношения.

В глава трета от труда, в неголям обем от около 30 страници авторката се спира на изключително актуалния въпрос относно „отговорността за защита”. Отбелязва, че „отговорността за защита” включва отговорност за предотвратяване, (*responsibility to prevent*), отговорност за ответни действия (*responsibility to react*), отговорност за възстановяване (*responsibility to rebuild*).

С утвърждаването на отговорността за защита като международноправна норма, ООН получава възможност да я използва като инструмент за предотвратяване и разрешаване на вътрешнодържавни конфликти, защита на населението от геноцид, военни престъпления, етнически прочиствания и престъпления срещу човечеството. В последния параграф на третата глава се анализира понятието хибридна война, което няма все още ясна дефиниция. Дисертантката приема, че хибридната война е съвременна форма на партизанска война, която съчетава модерни технологии и класически методи за мобилизация. Тя е категория, намираща се между конвенционалната и асиметричната война. Най-опасното оръжие на хибридните заплахи е размитата граница между мира и войната. А интернационализирането на хибридният конфликт застрашава международния мир и сигурност.

В заключение: изследването дава един нов поглед към доктрината за хуманитарната интервенция през призмата на изключително динамичните международни отношения, на които сме свидетели. Особеност на представения труд се заключава в това, че авторът не взема страна в съществуващите спорове – тя умело поставя въпроси. Известно е, че поставянето на въпроси в теоретични изследвания често е по-резултатно от даването на еднозначни отговори.

Задачите, които авторката си е поставила в началото на труда са изпълнени.

Смятам, че представения за защита труд е първото изследване на български език на проблемите, свързани с хуманитарната интервенция, чиито автор не се задоволява с просто описание, а разсъждава по едни от най-сложните проблеми на съвременните международни отношения. Демонстрирана е способност да се представи значителен брой документи и произведения и да се анализират различни гледни точки. Както отбелязах по-горе, прави впечатление неутралността и безпристрастността при излагане на фактологията – качества, изключително важни за качествено научно изследване. Бих могла да дам най-висока оценка за достоверността на използвания фактически материал в дисертационния труд, върху който се градят изводите на дисертантката. Езикът е ясен, работата се чете с лекота.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Изводите, направени в дисертацията, представена ми за рецензиране, могат да бъдат използвани при изучаването на международните отношения и на мястото и на ролята на хуманитарната интервенция с цел изграждане на правна рамка и на

механизми за допускане и практическо осъществяване на хуманитарната интервенция от страна на държавите. Както се отбелязва в труда, той може да бъде използван и в преподавани курсове по политически науки, история, международни отношения.

Споделям описанието на приносите в дисертационния труд, посочени от г-жа Вероника Стоилова на с. 38 от автореферата на дисертацията. Най-съществен принос според мен е формулирането и обосновката на правото на хуманитарната интервенция като научен проблем в международните отношения. Наред с това с нови средства са обсъдени нови страни в съществуващи научни проблеми и теории – напр. отн. Суверенитета, ненамеса, мироопазване и др.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представени са три публикации, които са свързани с темата на дисертацията. Те са посочени на с. 39 от автореферата. Прави впечатление, че публикациите са намерили място в сборници от научни конференции. Бих препоръчала на авторката да подготви статии за престижни научни периодични издания – по този начин резултатите от нейния труд, изложени в дисертацията ще стигнат до по-широк кръг квалифицирани специалисти.

9. Лично участие на докторантката

Смятам, че проведеното дисертационно изследване е резултат от личните усилия на докторантката. Разбира се, личи нещото научно ръководство на такъв изтъкнат специалист, какъвто е проф. Милан Миланов. Но е безспорно, че формулираните приноси са лична заслуга на г-жа Вероника Стоилова.

10. Автореферат

Авторефератът отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Към рецензирания труд могат да бъдат отправени някои критични забележки и препоръки, които не се отразяват на общата положителна оценка.

Например, на места се срещат повторения, на други места има нужда от редакторска намеса. Очевидна е несъразмерността на отделните глави в труда. Препоръката, която направих по-горе е авторката да не се колебае да предложи за печат съществени части от труда си в престижни периодични издания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ЮЗУ. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на Правно историческия факултет на ЮЗУ. Дисертационният труд показва, че докторантката Вероника Стоилова **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „международно право и международни отношения” като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, давам своята *положителна оценка* за

проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Вероника Гошева Стоилова в област на висше образование: 3.6. Социални, стопански и правни науки, специалност „Международно право и международни отношения”

8 април 2015 г.

Рецензент

Проф. д-р Цветана Каменова